

Maciej GÓRNY

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Przymus wyborczy w krajach europejskich – czy można wymagać od obywateli minimum patriotyzmu?

Streszczenie: Kryzys demokracji wynikający z coraz mniejszego zainteresowania obywateli sprawami społeczno-politycznymi stanowi wyzwanie dla państw, w których funkcjonuje model demokracji przedstawicielskiej. Odpowiedzią na zmniejszającą się partycypację obywateli może być tzw. „nowoczesny patriotyzm”. Wydaje się jednak, iż najprostszym sposobem podniesienia frekwencji wyborczej byłoby wprowadzenie przymusu wyborczego. Celem niniejszego referatu jest próba odpowiedzi na pytanie o zasadność wprowadzania przymusu wyborczego na przykładzie państw Europy, a szerzej: czy można wymagać od obywateli minimum patriotyzmu?

Słowa kluczowe: patriotyzm, demokracja przedstawicielska, przymus wyborczy, partycypacja, nowoczesny patriotyzm

Wstęp

Prawdziwa sztuka współżycia polega na tym, żeby nie o prywatne „sprawy dbać przede wszystkim, ale o wspólne – wspólne bowiem jednoczą, a prywatne rozbijają państwo” (cyt. za: Przybyszewski, 2014, s. 50). Wyrażona przez Platona w *Prawie* myśl, dotycząca nadrzędności sfery publicznej nad prywatną, oddaje w jaki sposób przez wieki podchodzono do kwestii partycypacji w życiu społeczno-politycznym państwa. Jest to swoista definicja patriotyzmu w rozumieniu antycznych. Przewartościowanie tych kwestii związane jest z myślą epoki oświecenia, a dokładniej z afirmacją ludzkiej rozumności, przekonaniem o nieustannym postępie ludzkości i kultem nauk ścisłych. Można stwierdzić, iż to zasługa oświeceniowego antropocentryzmu (Przybyszewski, 2014, s. 50). O dojrzałości społeczeństwa świadczy jednak nie tylko dbanie o wolność i poszanowanie praw każdej jednostki, ale i partycypowanie w wyborach jako głównej formie sprawowania władzy w systemie demokracji

przedstawicielskiej (Prokop, 2017, s. 191). Równe i powszechne wybory dają suwerenowi możliwość wybrania przedstawicieli, poprzez których sprawują władze, istnieją też formy bezpośredniego sprawowania władzy przez obywateli, a są nimi m.in. referenda i obywatelska inicjatywa ustawodawcza, jednak wybory uznawane są za najważniejsze z punktu widzenia suwerena. Z pojęciem patriotyzmu związane są takie kategorie, jak „ojczyzna” i „naród” (Mrugała, 2013, s. 75), a najprościej można go definiować jako miłość do ojczyzny i poczucie wspólnoty z narodem (Mrugała, 2013, s. 76). Coraz częściej w przestrzeni publicznej pojawia się pojęcie tzw. „nowoczesnego patriotyzmu”, którego podstawą jest partycypowanie obywateli w wyborach. Niestety trudno odwrócić jest trend ograniczania aktywności obywateli do sfery prywatnej. Doprowadził on do wykształcenia się zjawiska określanego jako „kryzys demokracji”. Słabnące zainteresowanie kwestiami społeczno-politycznymi sprawia, że część badaczy wskazuje, iż głos wyborczy stracił symboliczny charakter – utracił wartość w świadomości społecznej (Przybyszewski, 2014, s. 50). Zgodnie z badaniami, coraz więcej państw Europy boryka się z niską frekwencją wyborczą w wyborach samorządowych, ogólnokrajowych, czy tych o charakterze ponadnarodowym. Spadkowy trend frekwencyjny sprawił, iż poszczególne państwa zaczęły stosować różnego rodzaju zachęty do korzystania przez obywateli z czynnego prawa wyborczego. Można do nich zaliczyć uproszczenia formalne (głosowanie listowne, *e-voting*), czy ustanowienie dnia wyborów dniem wolnym. W części państw tworzono również loterie wyborcze, jednak nie miały one większego wpływu na frekwencję. Jedną z najbardziej radykalnych form przeciwdziałania zjawisku kryzysu demokracji jest tzw. „przymus wyborczy” (Prokop, 2017, s. 191). Hipoteza badawcza jest następująca: przymus wyborczy nie stanowi panaceum na problem niskiej frekwencji w wyborach. Celem niniejszego artykułu jest więc próba odpowiedzi na pytanie o zasadność wprowadzania przymusu wyborczego na przykładzie państw Europy, a szerzej: czy można wymagać od obywateli minimum patriotyzmu?

Przymus wyborczy – znaczenie pojęcia

Przymus wyborczy to odejście od pojmowania wyborów jako prawa, a nie obowiązku. Można zdefiniować obowiązkowe głosowanie jako obowiązującą normę prawną nakazującą obywatelowi wziąć czynny udział w wyborach. Można stwierdzić, iż jest to swoista ingerencja w wolność

jednostki, od której wymaga się uczestnictwa w wydarzeniu politycznym (Jackiewicz, 2014, s. 15). Pojęcie to, stosowane jest w literaturze zamienne z takimi terminami, jak „obowiązek wyborczy”, „przymus głosowania”, „obowiązek głosowania” (Żołądek, 2011, s. 8). Za formę najbardziej neutralną część badaczy uznaje termin „obowiązkowe głosowanie”, jednak najwłaściwszy z racji praktyki należałoby uznać „prawny obowiązek uczestniczenia w wyborach” (Pacześniak, 2016, s. 27) (jego stosowanie jest problematyczne, z tego powodu autor posługuje się głównie pojęciem przymusu wyborczego). Zachowanie tajności głosowania przy jednoczesnym zmuszeniu obywatela do oddania głosu jest niemożliwe, stąd możemy mówić wyłącznie o obowiązku uczestniczenia w wyborach, a w części przypadków tylko o obowiązku stawienia się w lokalu wyborczym. Funkcjonariusze publiczni nie mają narzędzi i prawa do naruszania prywatności w kabinie wyborczej, stąd możliwe są następujące scenariusze: oddanie ważnego głosu, oddanie nieważnego głosu, odmówienie wrzucenia karty z głosem do urny wyborczej.

Przymus może mieć charakter prawny lub polityczny. Pierwszy rodzaj występuje w państwach demokratycznych i oznacza obowiązywanie normy prawnej wyrażającej przymus wzięcia udziału w procesie wyborczym. Nie jest to równoznaczne z obowiązkiem oddania głosu. Arend Lijphart miał stwierdzić, iż to tylko przymus pójścia do urny wyborczej (Kuzelewska, 2016, s. 39). Polityczny charakter przymusu wyborczego nie jest związany z obowiązującym prawem i charakterystyczny jest dla systemów autorytarnych i totalitarnych. Jest to sytuacja, w której przekaz politycznych decydentów i reżimowej propagandy stwarza atmosferę zagrożenia. W grę wchodzi również realne groźby związane m.in. z możliwością zwolnienia z pracy (Żołądek, 2011, s. 8). W bardzo trafny sposób scharakteryzował ten typ przymusu wyborczego Łukasz Żołądek, który stwierdził: „W państwach totalitarnych i autorytarnych przymus wyborczy *de iure* zatem nie obowiązuje, ale *de facto* oddanie głosu jest obowiązkowe” (Żołądek, 2011, s. 9). Dla przykładu, w państwach komunistycznych w II połowie XX w. frekwencja zazwyczaj była bardzo bliska 100% (Rachwał, 2012, s. 229). W oparciu o dwie zmienne tj. sankcję i rodzaj przymusu (formalny – prawny i nieformalny – polityczny) Sarah Birch wyróżniła cztery rodzaje systemów wyborczych opartych o obowiązek głosowania:

- system formalnego przymusu z sankcją (np. Belgia);
- system nieformalnego przymusu z sankcją (np. Związek Radziecki);
- system formalnego przymusu bez sankcji (np. Grecja);

- system nieformalnego przymusu bez sankcji (większość państw świata, w tym Polska) (Żołądek, 2011, s. 17).

Historia instytucji przymusu wyborczego

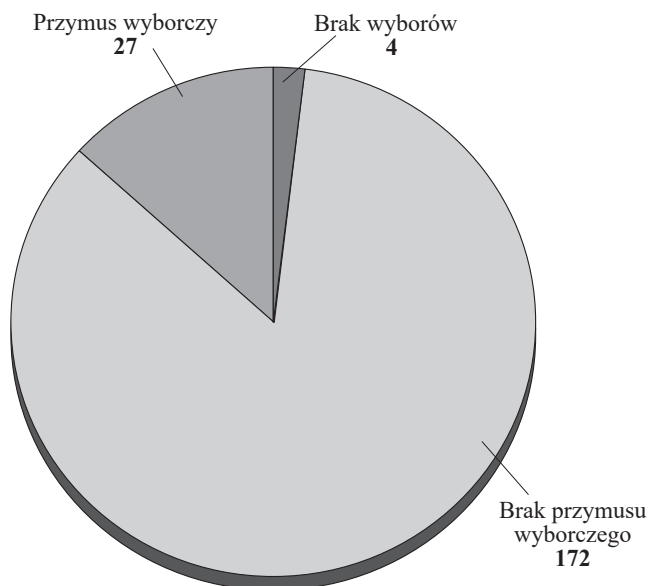
Korzeni tej idei należy doszukiwać się w greckich *polis* (Malkopoulou, 2014, s. 6), jednak w odniesieniu do czasów nowożytnych należy wspomnieć o szwajcarskich kantonach. Idea obowiązkowego głosowania związana jest z *landsgemeinde*, czyli zgromadzeniami ludowymi, w trakcie których mieszkańcy danego kantonu podejmowali zbiorowo decyzje. Badacze wskazują, iż idea przymusu wyborczego zrodziła się z analogii do średniowiecznego zwyczaju, który mówił o tym, iż członkowie *landsgemeinde* w kantonie Schwyz mieli obowiązek posiadać przy sobie miecz w trakcie zgromadzenia. Osobom nieobecnym lub nieposiadającym broni odmawiano możliwości uczestniczenia w darmowej kolacji (Birch, 2007, s. 2). Jednak to nie w Szwajcarii, a w koloniach w Ameryce Północnej po raz pierwszy karano za brak udziału w wyborach. W Kolonii Plymouth w 1636 r. wprowadzono po raz pierwszy kary za absencję wyborczą, kolejno w 1649 r. Kolonia Wirginii wprowadziła grzywny za absencję wyborczą w wysokości 100 funtów tytoniu (w 1662 r. kara ta wzrosła do 200 funtów). Następne były miasta stanu Massachusetts (1660 r.), Kolonia Maryland (1715 r.) i Delaware (1734 r.). W 1889 r. w Kansas City wprowadzono sankcje podatkowe wobec osób niegłosujących, jednak Sąd Najwyższy Missouri uznał ten fakt za niekonstytucyjny (Birch, 2007, s. 3). Po uzyskaniu niepodległości przymus wyborczy nie został utrzymany.

W Europie obowiązek głosowania po raz pierwszy wprowadzono w Szwajcarii, a dokładniej w kantonie Sankt Gallen (1835 r.). Za jego przykładem poszła prawie połowa kantonów, jednak na przełomie XIX i XX w. większość zrezygnowała z tego rozwiązania. W skali całego państwa przymus wyborczy wprowadzono najwcześniej w Lichtensteinie, bo już w 1862 r. (Rachwał, 2012, s. 230). Kolejnym takim krajem na mapie Europy była Belgia, która wprowadziła obowiązek głosowania w 1893 r. Do katalogu państw, w których na przestrzeni lat stosowano tę formę mobilizacji obywateli do korzystania z czynnego prawa wyborczego, należą: Bułgaria (1882 r.), Austro-Węgry (1907 r.), Hiszpania (1907 r.), Holandia (1917), Czechosłowacja (1920), Rumunia (1920), Węgry (1925). W większości z tych państw zrezygnowano z tego rozwiązania zaraz po II wojnie światowej (Rachwał, 2012, s. 231).

Przymus wyborczy w Europie

Aktualnie przymus wyborczy obowiązuje w 27 z 203 państw świata (do tego katalogu zaliczone są również niektóre państwa nieuznawane przez społeczność międzynarodową). Dane te przedstawia poniższa infografika:

**Wykres 1. Instytucja przymusu wyborczego na świecie
(ujęto 203 państwa)**

Źródło: *Compulsory Voting in the World*, „International Idea”, <https://www.idea.int/news-media/media/compulsory-voting-world>, 24.10.2017.

Jak widać, aż w 13% państw świata obowiązuje przymus wyborczy, a więc jest to przedmiot debaty publicznej nie tylko w Europie, ale i w Ameryce Południowej, Azji Południowo-Wschodniej i Afryce. W artykule przedstawione zostaną rozwiązania stosowane w krajach europejskich, gdzie instytucja ta, obecna jest w poszczególnych krajach w różnej formie, ze względu na sankcję i rodzaj przymusu, ale i dotyczy zazwyczaj wybranych wyborów – ogólnokrajowych (prezydenckich lub parlamentarnych), samorządowych czy ponadnarodowych (*Compulsory voting*). Żadne z państw nie stosuje przymusu w sposób bezwzględny, gdyż ist-

nieją wyjątki zwalniające z czynnego udziału w wyborach – może być to katalog czynników wyłączających obowiązek np. podeszły wiek, ale i są to zdarzenia losowe, które mogą stanowić usprawiedliwienie (Żołądek, 2011, s. 17). Obecnie normy prawne związane z obowiązkiem uczestniczenia w wyborach obowiązują w następujących państwach: Belgia, Cypr, Grecja, Lichtenstein, Luksemburg, Szwajcaria (kanton Schaffhausen) (*Compulsory voting*). Do tego grona w 2016 r. dołączyła Bułgaria, gdzie obowiązek uczestniczenia w wyborach objął wybory parlamentarne, które odbyły się w marcu 2017 r. (*Bulgaria approves...*, 2017). Obowiązek głosowania funkcjonuje również w Turcji, jednak państwo to wykracza poza temat rozważań podjętych w artykule ze względu na odległość kulturową. Idąc za klasyfikacją dr. Marcina Rachwała możemy w sposób następujący uporządkować kwestię przymusu wyborczego w Europie:

Tabela 1

Przymus wyborczy w Europie

Państwo	Data przyjęcia	Sankcja	Umocowanie w konstytucji
Lichtenstein	1862	Nie	Nie
Belgia	1893	Tak	Tak
Szwajcaria (kanton Schaffhausen)	1903	Tak	Tak
Luksemburg	1919	Tak	Nie
Grecja	1929	Nie	Tak
Cypr	1960	Tak	Nie
Bułgaria	2016	Nie	Nie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Rachwał (2012), *Przymus wyborczy a legitymizacja władzy politycznej*, https://wnpid.amu.edu.pl/images-/stories-/ssp/ssp_2012_4/227-244.pdf, s. 232–233, 24.10.2017; *Bulgarian Parliament Approves Introduction of Compulsory Voting*, <http://www.novinite.com/articles/174144/Bulgarian+Parliament+Approves-+Introduction+of+Compulsory+Voting>, 24.10.2017.

W kolejnych akapitach przytoczone zostaną rozwiązania prawne funkcjonujące w wymienionych powyżej państwach, zaczynając od Księstwa Liechtenstein, w którym istnieje ustawy obowiązek głosowania. Zgodnie z raportem stworzonym w trakcie wyborów parlamentarnych (luty 2017 r.) przez członków Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (*Office for Democratic Institutions and Human Rights*), czyli jednej z instytucji Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), głosowanie to obowiązek obywateli Liechtensteinu, jednak nie jest on egzekwowany (*Principality...*, 2007). Zrezygnowano tam z kara-

nia na rzecz innowacyjnych form głosowania – wprowadzono możliwość głosowania pocztowego, jak i trwają prace nad głosowaniem internetowym (Malkopoulou, 2014, s. 6). Głosowanie za pośrednictwem poczty wprowadzono w 2004 r., czyli w tym samym roku, w którym zniesiono sankcje. Odbywa się ono w terminie od dwóch tygodni do dwóch dni poprzedzających dzień wyborów. W 2013 r. głosy oddane za pomocą poczty stanowiły 95% wszystkich oddanych głosów (*Principality...*, 2007).

O przymusie wyborczym w Belgii mówi art. 62 ust. 3 i art. 68 Konstytucji Belgii, a także szereg ustaw dotyczących wyborów do: parlamentu federalnego, parlamentu flamandzkiego, Rady Regionu Stołecznego Bruksela, Rady Wspólnoty Niemieckojęzycznej, a także wyborów do Parlamentu Europejskiego. Choć wybory o charakterze lokalnym nie mają zastrzeżonej obowiązkowości głosowania w ustawie, to jest to zasada konstytucyjna. Prawodawca wprowadził szereg sankcji, których stosowanie należy do kompetencji sądu wyborczego. Ciekawe jest, że w Belgii karane jest również wstrzymanie się od głosu, nawet gdy obywatel pojawi się w lokalu wyborczym. Wyjściem dla takich osób jest wrzucenie do urny pustej karty wyborczej bądź oddanie głosu nieważnego (Benessiano, 2005, s. 104). Można więc stwierdzić, iż w Belgii nie istnieje termin „wstrzymania się od głosu”. Przymus wyborczy dotyczy nie tylko obywateli Belgii, ale i obcokrajowców zarejestrowanych w spisie wyborczym. Dotyczy to tylko wyborów, w których mogą brać czynny udział, a więc będą miały one charakter lokalny, jak i ponadnarodowy (wybory do Parlamentu Europejskiego) (Żołądek, 2011, s. 17). Belgijski kodeks wyborczy określa sankcje, które wymierzane są przez „trybunał policji”. Pomijając wypadki wskazane przez sędziego pokoju karane jest nieoddanie głosu. Po 8 dniach od ogłoszenia wyników wyborów, podaje się do informacji publicznej listę wszystkich tych, którzy nie oddali głosu i nie mieli na to zgody sędziego pokoju (Benessiano, 2005, s. 104). Osoby te, wzywane są na policję, gdzie rozstrzyga się ich przypadek bez możliwości odwołania. Kary finansowe wynoszą od 25 do 50 euro, a osobom które nie brały udziału 4 razy z rzędu w wyborach określonego szczebla, grozi skreślenie z listy wyborców na 15 lat. Dodatkowo nie mogą rozpocząć pracy lub awansować w służbie publicznej przez lat 10 (Benessiano, 2005, s. 105). Niemieckojęzyczny kanton Schaffhausen, będący najbardziej wysuniętym na północ kantonem Szwajcarii wprowadził przymus wyborczy w 1903 r. Odnotowuje się w nim frekwencję wyższą od średniej o ok. 10–15%. Karą za nieuczestniczenie w głosowaniu jest grzywna, która doliczana jest do rachunku podatkowego należnego władzom

lokalnym. Należność ta, wynosi obecnie 6 franków szwajcarskich (Leybold-Johnson, 2014). To ostatni kanton Szwajcarii w którym obowiązuje przymus wyborczy, choć politycy lokalnych ugrupowań często postulują przywrócenie tych rozwiązań w innych – przykładem może być program wyborczy Partii Niezależnych Demokratów, czyli czwartego co do wielkości ugrupowania w kantonie Jura (Geiser, 2017).

W przypadku obywateli Wielkiego Księstwa Luksemburga, głosowanie jest obowiązkowe w wyborach parlamentarnych, samorządowych, jak i w wyborach do Parlamentu Europejskiego (*Elections*, 2015). Niestosowanie się do przymusu wyborczego wiąże się z sankcjami – grzywną lub karą pozbawienia wolności (*The Electoral Commission*, 2006). Osoby, które nie mogą z jakichś powodów głosować, zobligowane są do poinformowania o tym fakcie prokuratora stanu, gdyż instytucja głosowania pocztowego zarezerwowana jest dla obywateli mieszkających za granicą, osób schorowanych i starszych (*OECD...*, 2007). Ciekawy jest fakt, iż administracja publiczna jedynie w latach 1963–1964 realnie sankcjonowała łamanie przymusu wyborczego. Od tego czasu żaden obywatel nie został ukarany za fakt nieuczestniczenia w wyborach. Choć Departament Sprawiedliwości Luksemburga nie wskazuje wprost, iż nie ściga tego naruszenia, gdyż byłoby to złamaniem prawa, to minister sprawiedliwości Francois Biltgen stwierdził, iż otwarta pozostaje kwestia interpretacji obowiązujących przepisów (*The 'punishment'...*, 2014).

Zgodnie z artykułem 51 ustępem 4 Konstytucji Grecji „korzystanie z prawa głosowania jest obowiązkowe” (*Konstytucja Republiki Grecji*, 1975). W trakcie prac nad jej siódmą rewizją w 2001 r. greccy parlamentarzyści debatowali nad zniesieniem konstytucyjnego przymusu wyborczego. Greckie Zgromadzenie Parlamentarne ograniczyło się do zniesienia aktu interpretacyjnego, umożliwiającego sankcjonowanie naruszenia tej normy prawnej, a więc abolicji nieuczestniczenia w wyborach. Aktualnie więc obowiązek głosowania nie jest sankcjonowany, choć nadal ma swoje symboliczne miejsce w konstytucji (Malkopoulou, 2007, s. 1).

W Republice Cypryjskiej, podobnie jak w Luksemburgu, istnieją przepisy prawne sankcjonujące łamanie przymusu wyborczego, jednak nie są one stosowane przez organy administracji publicznej. Obowiązek głosowania stanowi jedno ze zobowiązań wynikających z uzyskania w 1960 r. niepodległości od Wielkiej Brytanii (*Cyprus...*, 2017). Za łamanie obowiązku głosowania przewidywana jest kara grzywny w wysokości 340 euro. Od prawie 20 lat nie prowadzi się jednak postępowań względem osób niekorzystających z czynnego prawa wyborczego. W maju 2017 r.

do parlamentu trafił projekt ustawy znoszącej przymus wyborczy (Andreou, 2017). Rząd ma nadzieję, iż wejdzie ona w życie przed wyborami prezydenckimi, które odbyły się w lutym 2018 r. (Cyprus..., 2017).

Ostatnim z europejskich państw, w którym obowiązuje przymus głosowania, jest Bułgaria. 21 kwietnia 2016 r. bułgarski parlament w drugim czytaniu przyjął poprawkę do ordynacji wyborczej. Wprowadziła ona sankcję za niekorzystanie z czynnego prawa wyborczego (*Bulgaria's Parliament...*, 2016). Weszła ona w życie w 25 maja 2016 r. (*Bulgaria's Constitutional...*, 2017). Jeśli dana osoba nie zagłosowała w dwóch kolejnych wyborach tego samego szeregu bez usprawiedliwienia, to miała zostać skreślona z listy wyborczej. Rzecznik Praw Obywatelskich Maya Manolova skierowała do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o zbadanie zgodności z konstytucją ww. poprawki do ordynacji wyborczej, gdyż jej zdaniem konstytucja określa wyłącznie organizację i sposób przeprowadzania wyborów. Krytykowała ona nie sam fakt przymusu wyborczego, a wprowadzenie sankcji za jego łamanie. Trybunał Konstytucyjny jednomyślnie orzekł, iż sankcjonowanie absencji wyborczej jest niezgodne z konstytucją Bułgarii. W mocy pozostaje art. 3 kodeksu wyborczego, mówiący o przymusie wyborczym, jednak nie ma możliwości egzekwowania tej normy prawnej (*Bulgaria Constitutional...*, 2017).

Zakończenie

W debacie publicznej na temat przymusu wyborczego od lat zderzają się zbieżne argumenty – wolność jednostki zestawiana jest z dobrem wspólnym, które rozumiane jest jako potrzeba wyłonienia władz o możliwie najwyższym poziomie legitymizacji. Stabilność systemu politycznego czy możliwość wstrzymania się od głosu – co stanowi większą wartość? Nie sposób odpowiedzieć na to pytanie w jeden trafny sposób, gdyż wszystko sprowadza się do naszego światopoglądu.

Jak pokazują jednak powyższe przykłady, coraz częściej odchodzi się w Europie od karania obywateli za ich absencję wyborczą, a sam przymus ma raczej wymiar symboliczny. Nie należy zapominać, iż koszty związane z egzekwowaniem obowiązku głosowania są najczęściej dużo wyższe niż wpływy budżetowe wynikające z grzywien, a więc przymus nie ma uzasadnienia ekonomicznego. Choć egzekwowanie obowiązku głosowania zapewnia wyższą frekwencję wyborczą, to istnieje obawa o to, iż niedoinformowani wyborcy staną się łatwym elektoratem partii

populistycznych. Z drugiej strony przymus może zmotywować obywateli do bieżącego śledzenia wydarzeń politycznych.

Czy obowiązkowe głosowanie stanowi receptę na kryzys demokracji? Z pewnością nie – ważniejsze jest uświadamianie społeczeństwa i krzewienia w nim patriotycznych wartości w nowoczesnym duchu. Wszystko to zależy od dojrzałości danego społeczeństwa, czego dowodem są dane przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2

Frekwencja wyborcza a przymus wyborczy w Europie

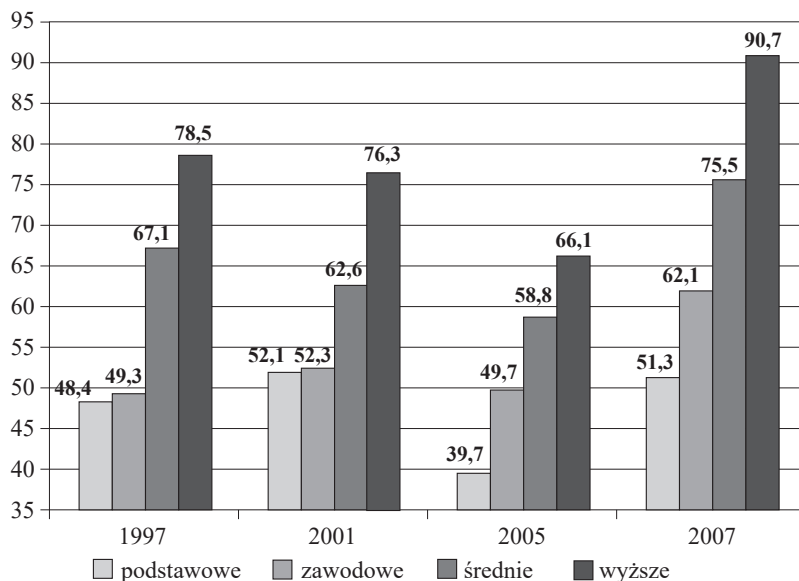
Państwo	Rok wyborów	Frekwencja	Sankcja	Realne egzekwowanie przymusu wyborczego
Luksemburg	2013	91,15%	Tak	Nie
Belgia	2014	89,37%	Tak	Tak
Lichtenstein	2017	77,82%	Nie	–
Cypr	2016	66,74%	Tak	Nie
Grecja	2016	64,94%	Nie	–
Bułgaria	2017	53,85%	Nie	–
Szwajcaria (wszystkie kantony)	2015	48,51%	Tylko w kantonie Schaffhausen	Tylko w kantonie Schaffhausen

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: International Idea, *Voter TurnOut*, <https://www.idea.int/data-tools/question-countries-view/521/Europe/cnt>, 24.10.2017.

Jak widać w tabeli 2, przymus wyborczy jest realnie egzekwowany tylko w 2 z 7 krajów Europy, w których funkcjonuje to rozwiązanie prawne. Można się dodatkowo zastanowić, czy realne są obawy o przejście przez populistów niegłosującego wcześniej elektoratu, a zmuszonego do tego przez przymus wyborczy. W oparciu o wyniki wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1997–2007 można wysnuć wniosek, iż wygrana Prawa i Sprawiedliwości w wyborach w 2015 r. byłaby jeszcze wyższa, gdyby istniał prawny obowiązek głosowania. Jak wskazuje prof. Krzysztof Hajder, osoby o wykształceniu podstawowym lub zawodowym są tymi grupami społecznymi, które charakteryzują się najniższym poziomem partycypacji w wyborach, co przedstawia poniższy wykres 2.

Tendencja ta powtórzyła się również w kolejnych wyborach parlamentarnych. Warto jednak zauważyć, iż w roku 2011 Prawo i Sprawiedliwość dominowało wśród osób o wykształceniu podstawowym i zasadniczym zawodowym. Wśród osób mających wykształcenie średnie i wyższe było to kolejno: 29,5% i 22,9% poparcia (*Triumph PiS...*, 2011). W 2015 r. partia ta wygrała już w każdej powyższej grupie społecznej, jednak wynik

Wykres 2. Wykształcenie, aktywność wyborcza Polaków

Źródło: K. Hajder (2012), *Stopa bezrobocia jako korelat wyników wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2011*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań, s. 259.

wyborczy w porównaniu do innych ugrupowań nadal był najwyższy wśród osób o wykształceniu podstawowym i zawodowym (53% głosów). W przypadku osób o wykształceniu średnim było to już tylko 39,2% głosów i 30,4% głosów wśród osób najlepiej wykształconych (*Z wykształceniem...*, 2015). Z tego powodu należy zadać sobie pytanie, czy warto przymuszać osoby niezorientowane politycznie do głosowania? Wydaje się, iż większość krajów Europy odeszła od przymusu wyborczego w kierunku budowania świadomości społecznej na temat znaczenia wyborów i demokracji nie bez powodu, gdyż nikogo nie można zmusić do tego, by był patriotą w rozumieniu wyrażonym we wstępie niniejszego referatu (a więc osobą działającą świadomie, racjonalnie).

Bibliografia

Andreou E., *Government abolishes compulsory voting*, 31.05.2017, Cyprus-mail.com, <http://cyprus-mail.com/2017/05/31/government-abolishes-compulsory-voting/>, 24.10.2017.

- Benessiano W. (2005), *Le Vote Obligatoire*, Cairn.info, <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-droit-constitutionnel-2005-1-page-73.htm>, 24.10.2017.
- Birch S. (2007), *Conceptualising Electoral Obligation*, <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/484baf2f-32fb-4a2b-a341-81895db56828.pdf>, 24.10.2017.
- Bulgaria approves compulsory voting to boost turnout*, 21.04.2016, Reuters.com, <http://www.reuters.com/article/us-bulgaria-election/bulgaria-approves-compulsory-voting-to-boost-turnout-idUSKCN0XI2BY>, 24.10.2017.
- Bulgaria Constitutional Court strikes down compulsory voting sanction*, 23.02.2017, TheSofiaGlobe.com, <http://sofiaglobe.com/2017/02/23/bulgaria-constitutional-court-strikes-down-compulsory-voting-sanction/>, 25.10.2017.
- Bulgaria's Constitutional Court Abolishes Compulsory Voting*, 23.02.2017, Novinite.com, <http://www.novinite.com/articles/179013/Bulgaria%27s+Constitutional+Court+Abolishes+Compulsory+Votin>, 24.10.2017.
- Bulgaria's Parliament adopted compulsory voting in elections*, 21.04.2016, Bulgarian National Television, <https://www.bnt.bg/en/a/bulgaria-s-parliament-adopted-compulsory-voting-in-elections>, 24.10.2017.
- Compulsory voting*, International Idea, <https://www.idea.int/data-tools/question-countries-view/576/Europe/cnt>, 24.10.2017.
- Compulsory Voting in the World*, International Idea, <https://www.idea.int/news-media/media/compulsory-voting-world>, 24.10.2017.
- Cyprus to scrap compulsory voting*, 31.05.2017, TheDailyStar.com, <http://www.dailystar.com.lb/News/World/2017/May-31/407893-cyprus-to-scrap-compulsory-voting.ashx>, 25.10.2017.
- Elections*, 28.04.2015, The official portal of the Grand Duchy of Luxembourg, <http://www.luxembourg.public.lu/en/vivre/citoyennete/elections/index.html>, 24.10.2017.
- Geiser U., *Swiss canton pushes for mandatory voting*, 23.05.2017, Swissinfo.ch, https://www.swissinfo.ch/eng/politics/canton-jura_push-to-extend-compulsory-voting-needs-graphic/43194614, 24.10.2017.
- Hajder K. (2012), *Stopa bezrobocia jako korelat wyników wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2011*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań.
- Jackiewicz A. (2014), *Wybory do Parlamentu Europejskiego jako wybory drugiej kategorii (second-order elections). Uwagi na temat przyczyn, konsekwencji oraz prób przeciwdziałania niskiej frekwencji wyborczej*, „Przegląd Sejmowy”, nr 2 (121).
- Konstytucja Republiki Grecji* (1975), <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/grecja.html>, 24.10.2017.
- Kuźlewska E. (2016), *Przymus wyborczy w Belgii. Kilka uwag na temat obowiązkowego głosowania*, „Białostockie Studia Prawnicze”, nr 20/A.

- Malkopoulou A. (2007), *Compulsory voting in Greece: A history of concepts in motion*, https://www.academia.edu/494561/Compulsory_voting_in_Greece_a_history_of_concepts_in_motion_2007, 24.10.2017.
- Malkopoulou A. (2015), *The History of Compulsory Voting in Europe: Democracy's Duty?*, Routledge, Nowy Jork–Londyn.
- Mrugala J. (2013), *Między tradycją a współczesnością. Patriotyzm w zglobalizowanym świecie*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, nr 4.
- Leybold-Johnson I., *Democratic? The canton where voting is compulsory*, 4.04.2014, Swissinfo.ch, https://www.swissinfo.ch/eng/directdemocracy/schaffhausen_democratic--the-canton-where-voting-is-compulsory/38299724, 24.10.2017.
- OECD *Territorial Reviews – Luxembourg* (2007), https://books.google.pl/books?id=uE0yWbfpWUYC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 24.10.2017.
- Principality of Liechtenstein Parliamentary Elections* (2017), <http://www.osce.org/odihr/elections/liechtenstein/292261?download=true>, 25.10.2017.
- Pacześniak A. (2016), *Obowiązkowe głosowanie jako sposób na absencję wyborczą – lekarstwo gorsze od choroby?*, „Białostockie Studia Prawnicze”, nr 20/A.
- Przybyszewski K. (2014), *Kultura polityczna w kontekście procesu legitymizującego władzę polityczną*, „Władza Sądzenia”, nr 4.
- Prokop K. (2017), *Niedemokratyczne wymiary demokratycznych wyborów*, (red. J. Szymanek), „Przegląd Sejmowy”, nr 4(141).
- Rachwał M. (2012), *Przymus wyborczy a legitymizacja władzy politycznej*, https://wnpid.amu.edu.pl/images/stories/ssp/ssp_2012_4/227-244.pdf, 24.10.2017.
- The Electoral Commission (2006), *Compulsory voting around the world*, https://www.electoralcommission.org.uk/_data/assets/electoral_commission_pdf_file/0020/16157/ECCompVotingfinal_22225-16484_E_N_S_W_.pdf, 25.10.2017.
- The 'punishment' myth. Is voting in Luxembourg really compulsory*, 23.05.2014, Wort.lu, <https://www.wort.lu/en/politics/the-punishment-myth-is-voting-in-luxembourg-really-compulsory-537f5fd0b9b3988708029b38>, 24.10.2017.
- Triumf PiS wśród słabiej wykształconych. PO „partią inteligentką”?*, Gazeta.pl, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,10440851,Triumf_PiS_wsrod_slabiej_wyksztalconych_PO_partia.html, 28.05.2018.
- Voter TurnOut*, International Idea, <https://www.idea.int/data-tools/question-countries-view/521/Europe/cnt>, 24.10.2017.
- Z wykształceniem i bez. We wszystkich grupach triumfuje PiS*, 25.10.2015, Tvp.info, <http://www.tvp.info/22346530/z-wyksztalaniem-i-bez-we-wszystkich-grupach-triumfuje-pis>, 26.10.2017.
- Żołądek Ł. (2011), *Przymus wyborczy. Geneza, praktyka funkcjonowania, argumenty za i przeciw*, „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu”, nr 3 (27).

Compulsory voting in European countries – can you require a minimum of patriotism from citizens?

Summary

The crisis of democracy resulting from the lower interest of citizens in social and political affairs is a challenge for countries in which the representative democracy model operates. The answer to the shrinking participation of citizens may be the so-called “modern patriotism”. It seems, however, that the easiest way to increase voter turnout would be to introduce compulsory voting. The aim of this paper is to try to answer the question about the legitimacy of introducing electoral coercion on the example of European countries, and more broadly: can you demand the minimum of patriotism from citizens?

Key words: patriotism, representative democracy, compulsory voting, participation, modern patriotism

Informacja o autorze

Maciej Górny [maciej.gorny@amu.edu.pl] – absolwent politologii, aktualnie doktorant w Zakładzie Polityki Społecznej i Ekonomicznej funkcjonującym na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania badawcze: ekonomia społeczna, socjologia religii, e-demokracja.